

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО ТЕОРИЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА**

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Камелия Светлинова Спасова
за присъждане на образователната и научна степен доктор
по научната специалност Теория на литературата

Събитие и пример в порядъка на дискурсите за литературата.

Проблемът за образцовата творба

от

Доц. д-р Миглена Николчина

Дисертационното изследване на Камелия Светлинова Спасова *Събитие и пример в порядъка на дискурсите за литературата. Проблемът за образцовата творба* поставя на фокус ярка и иновативна констелация от понятия: едното от тях остро съвременно и често оказващо се в центъра на философските дебати от постструктурализма насетне, включително в работата на най-нашумялото философско име от последните години, Ален Бадиу (събитие), второто - характерно за една ортодоксална и патинирана от традицията - по-често нормативна, отколкото не - естетика (образцова творба) и третото обикновено оставяно без внимание и в тоя смисъл неутрално само по себе си, макар и проблематизирано в постструктуралистка перспектива с оглед на функционирането му в теоретичните дискурси (пример). Към това събиране на съвременна и канонична проблематика Спасова подхожда със сходно съчетание от авангардни и традиционни инструменти. Преди всичко, тя структурира иновативните координати на своето проблемно поле, като се съсредоточава върху неговите начала в лицето на Платон и Аристотел. Така нейните питання с днешна дата се „сгъват” върху архе-то на европейското концептуално мислене. На второ място, тя размества в композиционно отношение и в логиката на аргументацията си двамата мислители, като се спира най-напред - и далече по-подробно - на Аристотел, а след това на Платон. Това полагане на Платон като „допълнение” към Аристотел не е мотивирано със станалата обичайна идея за ретроактивно конструиране на историята, за винаги предхождащата деридианска писмовност и пр. - в това отношение, както ще видим, работата е водена от една друга амбиция - а цели да подчертае теоретично-парадигматичния подход на изследването. При все че с това изследването се отказва от процесуалното разбиране като историческо или генеалогическо, то съхранява процесуалността като динамика на осцилацията *вътре в понятията*, както и *между* тях: между реторика и диалектика, между ентимема и пример, между парадигматично и синтагматично, между метафорично и метонимично и в крайна сметка между събитие и образцова творба в перспективата на ставането на примера. Логиката на повторението, удвояването, двойното утвърждение; на разцепването, което произвежда образцовата творба като събитие и превръща събитието в образец неизбежно налага подвижна и многоизмерна гледна точка, която да бъде адекватна на протеичния си обект.

Тази нелинейна, обемна оптика предопределя и обръщането на първо място към *Реториката* на Аристотел, а не към привидно по-очевидния избор на *Поетиката* като изходна позиция. Внимателният прочит на *Реториката* и съдържателно, и формално поддържа методологическата строгост на дисертацията с нейното сериозно разчитане на формалната логика (и на ентимемата като „тялото на доказателството”), не толкова често срещано днес в подобни изследвания. Така един проблем, който със самото си поставяне подлага на съмнение чистотата на научните дискурси като разкрива неизбежната им контаминация от мита, разказа, фигурата и най-сетне от ужаса и ексцеса, е все пак разгърнат като демонстрация на капацитета на научното и теоретично мислене да съзнава собствените си пукнатини и граници.

Според Камелия Спасова това съзнание предполага съзнание за динамиката на примера, в и отвъд който философията отиграва своето разграничаване от реториката, научното мислене - от художественото, като при все това - както изглежда - са непрестанно пораждани от това разграничаване. Уникалният момент в примера - онова в него, което не се поддава на изчисление и повторение - не може да бъде видяно нито в една класическа перспектива, където примерът безпроблемно илюстрира правилото, закона; нито в станалата обичайна перспектива на деконструирането на теоретичното през един неусвоим остатък. „Основната теза на разработката е, че изключителният пример сам задава закона, който опримерява, перформативно повтаря и артикулира събитието. Отместването не се извършва през откриването на празнина между теория и пример, нито през заклемяването, че общият закон не е потвърден от примерите. Напротив, то идва от двойното утвърждаване, повторението на примера като винаги генериращо остатък. Но този остатък е мястото, причината или очарованието, през който влизат следходниците и се захващат пак със същия случай.” (с.265)

В хода на изложението трудът на Камелия Спасова не само аргументира, но и опримерява тази теза, като нейната работа с примерите, така както са привеждани в други текстове, или така както тя прибъгва към тях, са съществена интегрална част от изследването. Освен увода, заключението и библиографията, дисертацията се състои от две части: първата, върху Аристотел, обхваща седем глави; втората, върху Платон, по вече

споменатите причини, две (общо около 300 стандартни страници). Според собственото обяснение на авторката, това неравноделно двоене позволява двоен прочит (като удвояването е въобще принципен аспект в нейната методология, който може да бъде видян като диалогизиращ с Люблянската Лаканианска школа): „В единия случай съществени ще бъдат хипотезите, разработени в главата с Аристотел, а тази с Платон ще служи като *parergon* на цялото, като драперия около статуя, допълнение в жанра на орнаменталиния маниеризъм. В другия случай Аристотел и Платон могат да бъдат разпознати като фигури, като концепти илюстрации, които перформативно легитимират два хетерогенни начина на опримеряване.” (с.267)

И в двете оптики - които могат да бъдат възприемани поотделно, но и като съвместно действащи - като най-съществени бих посочила следните аспекти на работата: 1) внимателен прочит на обособените за анализ текстове на Аристотел и Платон с открояване на проблемните точки в тях: моментите на скрити последователности или противоречия, моментите на повишена продуктивност спрямо по-късни продължения или оспорвания; но също и някои пренебрегвани или забравяни, повече или по-малко скрити техни страни; 2) предлагането на хетерогенни теоретични подстъпи към разглежданите понятия; изявяването на дебатни ядра с по-късни мислители. Характерно в това отношение, макар и далеч не единствено, е противопоставянето на Аристотел и Агамбен върху полето на парадигмата; 3) проследяването на ефектите на примера като пораждащи не просто нови интерпретации, но и нови теоретични позиции; 4) функционирането на самите тези дебати и интерпретации като примери към основната аргументативна линия на дисертацията; 5) акуратното включване на българската традиция, както в класическите изследвания, така и в литературната теория и философията. Трябва да се отбележи, че акцентите върху Омир, върху двете най-обсъждани драми на Софокъл „Антигона” и „Едип цар”, върху „примера” Сократ и пр., прерастват в изследвания със самостоятелно значение отвъд „опримеряването” на темата за примера.

Това „опримеряване” би могло да бъде определено и като драматургично. Едно специфично и несъмнено очаровашо качество на работата е усетът за конфликт, за перипетия, за припознаване и разпознаване, за диалог между позиции и въобще - за драма.

Агонът е принципен аспект на този разказ не само защото и доколкото „агонът между философията и реториката е самата сцена на раждането на философския дискурс” (с.264), но и защото и доколкото тъкмо агонът движи Антигоните, Едиповците и Сократовците, от една страна, както и самите понятия за пример, образец или събитие, от друга, през горнилото на техните дискурсивни прераждания. Ето защо не изглежда случайно, че първата глава е върху „концептуалната необходимост” на реториката, а последната - върху „драматургията във Федър”: дисертацията в самото си структуриране възпроизвежда своите тези и онова, което се казва в нея относно Платоновия диалог, би могло да се приложи и към нея:

„Примерите във „Федър”, тези миметични отклонения от логоса, представят малки драми, пластични разкази, които успяват да уловят движението и промяната и ако не да разрешат, то поне да предложат перспективи за разгръщане и разгадаване на апориите в Платоновия диалог. Те са вписани в контекста на целия диалог, изхождат от него, но същевременно могат да действат като самостоятелни дискурсивни единици, които взривяват и наново подреждат аналитичните редове.” (с. 262)

Не е учудващо, следователно, че авторефертатът на дисертацията, макар и прецизен с оглед на разглежданите проблеми и изводите, не би могъл да улови агоналната оркестрация на изследването и в това отношение не успява да възпроизведе неговите достойнства.

И така, през призмата на примера като образец и като събитие дисертацията на Камелия Спасова навестява първичната сцена на философския логос, като съумява да добави към този многократно подновяван сюжет нова перспектива. Отвъд този фронт на изследването, работата, която то извършва, е поне двойна: от една страна, да се предложи вход за преосмисляне на проблематичното функциониране на художествената литература днес, когато и образцовата творба, и манифестът като неин антипод - и канонът, и авангардът - са с еднакво разклатен, обездействан статут; от друга страна, да се подложи на анализ не по-малко проблематичният статут на теоретичното мислене на литературата. Това съзнание за двойна криза - на художественото и на теоретичното му разбиране - е

атакувано не чрез обичайния призив да бъдат прочетени класическите текстове непременно и неизбежно с днешна дата, тъй като разчитането им според мярката на собствената им епоха е така или иначе невъзможно, а напротив, чрез усилието да се впише самата утопия по разбирането на древните „през тяхната собствена призма” (с.23) в проекта за продуктивно взаимодействие между времената.

Като следствие изследването на Камелия Спасова е едновременно пределно тясно - фокусирано с неумолима внимателност върху ключови автори и възлови понятия - и максимално обемно с оглед на теоретичните перспективи (класически, структуралистки, постструктуралистки и със съвсем днешна дата), залегнали в методологическия му инструментариум. Самата тази ос, която, образно казано, събира разсеяната светлина на деня в един аналитичен лъч - съсредоточава свод от теории върху един ясно очертан конкретен обект на изследване - може да се разглежда като една от спецификите на българското литературно-теоретично мислене, което намира потвърждение и продължение в труда на Спасова.

Ясно заявените тези на дисертацията повдигат множество кризисни въпроси. Ще се опитам да ги събера в следното питане: Ако приемем, че съвременната епоха е опит да бъде мислена и правена литературата и въобще художественото отвъд двойката образцова творба/събитие, ще може ли *това* събитие да бъде парадоксално прераждане на описаната в дисертация динамика, или ще се окаже действително неин край? И - ако допуснем такъв край - има ли алтернатива оня неусвоим и затова перманентно генеративен остатък от примера в полето на литературната и литературно-теоретична иновация?

В заключение: дисертационният труд „Събитие и пример в порядъка на дискурсите за литературата. Проблемът за образцовата творба” е ярко, задълбочено и иновативно постижение. Убедено ще гласувам за присъждането на Камелия Светлинова Спасова на научната и образователна степен “доктор”.

Рецензент:

18.12.2011

Доц. д-р Миглена Николчина